

Historie vakcinace lišek proti vzteklině v České republice

27.09.2025

Vzteklina byla po dlouhá desetiletí závažným veterinárním i humánním zdravotním problémem v Evropě. V Československu, později v České republice, se nemoc šířila především mezi liškami, které představovaly hlavní rezervoár viru. Rozsáhlé epidemie ohrožovaly nejen populaci volně žijících zvířat, ale i domácí zvířata a v krajních případech i člověka. Průlomem v boji s touto smrtelnou infekcí se stala orální vakcinace lišek, která se postupně ukázala jako nejúčinnější způsob, jak zabránit dalšímu šíření vztekliny.

Situace před zavedením vakcinace

V 70. a 80. letech 20. století se vzteklina v Československu vyskytovala prakticky po celém území a každoročně byly hlášeny tisíce případů. Maximální výskyt byl zaznamenán v roce 1984, celkem 2232 případů, z toho 2052 bylo u lišek. Přes určitý pokles počtu případů v dalších letech byla situace nadále nepříznivá. Nákaza představovala ekonomickou zátěž (náklady na očkování domácích zvířat, likvidaci podezřelých zvířat, laboratorní vyšetření), ale i vážné riziko pro zdraví obyvatel. Preventivní opatření spočívala v povinném očkování psů a koček, avšak tato opatření nebyla schopna šíření nákazy zastavit.

Zavedení orální vakcinace

Inspirací se staly úspěšné pokusy ze západní Evropy, kde byla již od 70. let testována orální imunizace lišek. Princip spočíval v tom, že se do krajiny rozmísťovaly návnady obsahující kapsle s oslabenou vakcínou – podle mě lépe takto: s vakcínou obsahující živý oslabený kmen viru vztekliny. Liška návnadu sežrala a tím byla imunizována proti vzteklině. V Československu se první pokusné akce uskutečnily na přelomu 80. a 90. let, nejprve na západním Slovensku a krátce poté i v Čechách.

Od roku 1989 byla vakcinace rozšířena do dalších oblastí a postupně se stala plošným opatřením na celém území. Návnady byly distribuovány letecky – z letadel nebo vrtulníků – případně ručně v těžko dostupných lokalitách. Dávka vakcíny byla umístěna do návnady z rybí moučky nebo s rybím tukem, který měl přilákat lišky. Očkovací akce se prováděly pravidelně dvakrát ročně, na jaře a na podzim.

Účinnost a výsledky

Úspěšnost vakcinace byla monitorována laboratorním vyšetřením ulovených nebo uhynulých lišek. Během několika let se podařilo proočkovat vysoký podíl populace a postupně výrazně snížit počet případů vztekliny. Zatímco na začátku 90. let byly hlášeny stovky pozitivních nálezů ročně, po roce 2000 již šlo jen o jednotlivé případy.

Zlomovým okamžikem byl rok 2002, kdy byla na území České republiky zaznamenána poslední pozitivní liška. Od té doby se vzteklina v populaci volně žijících zvířat neobjevila. V roce 2004 pak Česká republika obdržela od Evropské unie i Světové organizace pro zdraví zvířat (OIE) oficiální status země prosté vztekliny.

I když se vzteklina v ČR již více než dvacet let nevyskytuje, očkovací programy zůstaly dlouho součástí preventivních opatření. V roce 2009 byla orální vakcinace v České republice oficiálně ukončena, protože nebyla dále považována za nezbytnou. Stále však probíhá monitoring výskytu nemocí u lišek a existuje připravenost k rychlému obnovení očkování, pokud by se nákaza do země znovu zavlekla například ze Slovenska, Polska nebo Ukrajiny, kde se vzteklina vyskytuje dodnes.

Historie vakcinace lišek v ČR je významným příkladem úspěšné spolupráce veterinární správy, vědeckých institucí a mezinárodních organizací. Česká republika se tak stala jednou z prvních zemí ve střední Evropě, která dokázala vzteklinu eliminovat, a získané zkušenosti sloužily jako vzor pro další státy.

Orální vakcinace lišek představuje jedno z nejúspěšnějších opatření veterinární medicíny 20. století. V České republice umožnila během necelých dvou desetiletí úplně zastavit cirkulaci viru vztekliny v přírodě. Tento příběh ukazuje, že i zdánlivě neřešitelný problém lze zvládnout, pokud se spojí vědecký pokrok s cílevědomou praxí. Přestože je Česká republika oficiálně bez vztekliny, zůstává nutné nepolevovat v prevenci a bdělosti. Historie nám totiž připomíná, jak snadno se může tato nebezpečná nemoc vrátit, pokud by došlo k podcenění ochranných opatření.